

Habercinin Değişen Habitusu Değişmeyen Talihi

Olgun, C.K. (2020). *Habercinin değişen habitusu: Televizyon kanallarında haber üretim süreçlerinin işleyişi*, Ütopya Yayınları.

Değerlendiren: Elif Kaşık

Medya ve iletişim alanındaki gelişmeler haber ve haberciliğin dönüşümüne neden olmaktadır. Ancak bu dönüşüm elbette sadece teknolojiadaki gelişmelerle sınırlı değildir. Toplumsal yapıyı etkileyen ekonomi ve siyaset gibi kurumlar bu dönüşümde aktif rol oynamaktadır. Bu rol, neyin haber değeri taşıdığı ile o haberin nasıl sunulacağı arasındaki ilişkide habercinin rolünü de etkilemektedir. Cem Koray Olgun'un *Habercinin Değişen Habitusu: Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi* kitabı bu etkilerin haberciliği nasıl dönüştürdüğünü ele almaktadır. Adıyaman Üniversitesi'nde akademisyen olarak çalışan yazarın çalışması, 2015 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmış olduğu doktora tezine dayanmaktadır. Kitap, giriş ve sonuç hariç olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. En genel anlamda araştırmada özel ve kamu medyasında haber üretim sürecinin nasıl işlediği ve bu süreçteki aktörlerin haberciyi nasıl dönüştürdüğü sorunsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla araştırmada makro anlamda medyanın dönüşümü mikro anlamda ise haberin ve haberciliğin dönüşümü konu edinmektedir. Araştırmanın temel aldığı kuramsal çerçeve ise iletişimin ekonomi politiği ile Bourdieu'nün alan teorisidir. Bu noktada yazar,

@ Elif Kaşık, Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, elif.kasik@siirt.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3713-5430

📄 Kaşık, E. (2024). Habercinin değişen habitusu değişmeyen talihi. *Güncel Sosyoloji*, 2(1), 72-76.

📄 guncelsosyoloji.com

📄 Online Basım: 30.06.2024

yapıyı habercinin çalıştığı televizyon ve medya kuruluşu faili ise habercinin kendisi olarak değerlendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla habercinin değişen habitusunu ekonomik ve siyasi alanın medya üzerindeki etkisi üzerinden ele almaktadır.

Girişte yazar, öncelikle haberin ve kitle iletişimin kısa tarihine yer verdikten sonra tarihsel süreç içerisinde medya kuruluşlarının konumundaki değişiklikleri tartışmaktadır. Bu anlamda 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sermaye gruplarının yükselişi ile medya kuruluşlarının sermaye karşısında güçsüz kaldığı, sosyal medya ve internetin etkisiyle de bu etkinin arttığı ortaya konulmaktadır (s.14). Aynı zamanda yazar, bu etki ile birlikte haberin ve haberciliğin dönüştüğünü ve medya ile siyaset arasındaki aktörlerin haber yapma biçimini doğrudan etkilediğini düşünmektedir. Böylece medyanın özerkliğini büyük oranda yitirdiği; habercinin de özgür haber üretme imkanının ortadan kalktığı iddia edilmektedir.

Yazar, girişte araştırmasının yöntemine, veri toplama ve analiz sürecine de yer vermektedir. Bu anlamda nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada Ankara ve İstanbul'da Eylül 2013-Mart 2014 tarihleri arasında kamu (TRT) ve özel (Star, Fox, TV8, ATV, NTV, Kanal D, Habertürk) televizyon kanallarında çalışan 12'si muhabir, 11'i üst düzey yönetici olan 23 katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Yazar, neden bu kanalların tercih edildiğine ilişkin nedensel açıklamayı ise Gezi Parkı olayları ile ilişkilendirmektedir. Yazar, aslında çalışmada ilk amaçlanan kamu TRT ve özel CNN Türk kanallarıyla görüşme yapmak olduğunu ancak Gezi Parkı olayları dolayısıyla CNN Türk'ün çalışmaya katkı sunmak istememesinden dolayı farklı özel kanalları tercih etmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu etki hem katılımcılara ulaşmada hem de görüşme yapmak konusunda çeşitli zorluklara neden olmuştur. Yazar, Gezi Parkı olaylarına bu araştırmanın odak noktası olmaması nedeniyle araştırma süreci boyunca hassasiyetle yaklaşıldığını belirtmekte ancak bir toplumsal gerçeklik olarak bu olayın göz ardı edilmediğini vurgulamaktadır. Nitekim bu hassasiyet sadece araştırma nesnesiyle kurulan ilişkiyle sınırlı kalmamış çalışmacının da analiz ve yorumlarda özel bir hassasiyet gösterdiği okuyucu tarafından hissedilmektedir.

Çalışmanın odağı, haber üretim süreci ve bu süreçlerin haberciler üzerindeki etkisi iken meslek olarak habercilik konusu kitapta ele alınmamakta ve haberci ifadesiyle kimlerin kast edildiği açıkça belirtilmemektedir. Nitekim yer yer gazeteci, muhabir ve spiker kavramları da kullanılmaktadır. Ayrıca yazar, gazeteci/haberci şeklinde bir kullanıma da başvurmuştur (s. 112, s. 176). Her ne kadar okuyucu yazarın haberci kavramını medya sektöründe çalışan meslek gruplarını içeren geniş, kapsamlı bir bağlamda kullandığını anlasa da araştırmanın öznesini oluşturan bir meslek grubuna ilişkin anlatımın yapıldığı çalışmada birden fazla kullanımın olması kavram kargaşasına neden olmaktadır. Sonuç olarak kitapta haberciliğe ilişkin yazarın açıklama ve tanımlamalarının yetersizliği meslek olarak haberciliğin ele alınmayışı, onun için özel bir alt başlık açılmaması küçük de olsa bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Neoliberalizm, Yeni Kapitalizm ve Medya başlıklı ilk bölümde yazar, Foucault'un yönetimsellik ve Sennett'in yeni kapitalizm kavramları üzerinden bir kavramsal çerçeve inşa etmektedir. Bu nedenle neoliberalizmin tanımına, ortaya çıkışına yer vermekte ve neoliberalizmin iktisadi bir akılsallık ve yönetimsellik ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Bunun yanı sıra neoliberal politikaların medya sektörüne ve Türkiye medyasına etkisini ele alarak yeni kapitalizm ile birlikte emeğin güvencesizleşmesini değerlendirmektedir. Aynı zamanda habercilerin emeğini yaratıcı emek kategorisinde değerlendirmekte ve çalışma koşullarına referansla kullanmaktadır. *İletişimin Ekonomi Politikası ve Pierre Bourdieu'nün Alan Teorisi* başlıklı ikinci bölümde ise kuramsal çerçevesine dair yaklaşımları ele almaktadır. Yazar, bu araştırmanın medyaya yönelik teorik yaklaşımının iletişimin ekonomi politikası olduğunu belirtmekte ancak bu yaklaşımı sadece yapıyı ele aldığı faili ele almadığı gerekçesiyle eleştirmekte ve bu nedenle Bourdieu'nün alan teorisine başvurmaktadır. Buradan hareketle televizyon ve gazeteciliği bir alan olarak değerlendirmektedir. *Türkiye'de Haber Medyası ve Haberciler* başlıklı üçüncü bölümde ise yazar, kamu televizyonu haberciliğine örnek olarak aldığı TRT'ye değinmekte ve TRT haberlerinin bugün kamu hizmeti yayıncısı olmaktan daha çok devlet kanalına dönüştüğünü ortaya çıkarmaktadır. Ancak TRT'ye dair bilgi kısmını çok kısa tutmakta ve özel televizyon kanallarına geçmektedir. Özel televizyon kanallarının ortaya çıkışı 1980'lerden itibaren küreselleşme, neoliberal politikaların benimsenmesi ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca kamu medyasında çalışan haberciler ile özel medya kuruluşlarında çalışan haberciler arasındaki farkın devlet memuru statüsü ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle habercilerin tabii oldukları yasal düzenleme ve haklara kısaca değinilmekte, özel ve kamu haberciliği farkı analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu araştırmanın bir tez çalışması olduğu düşünüldüğünde ilk üç bölümün konuya ilişkin teorik ve kavramsal çerçeve için oluşturulduğu görülmektedir. Her ne kadar başvuru bu teori ve kavramlar oldukça açık bir üslupla ifade ediliyor olsa da konuya ilişkin tartışmalara çok fazla yer verilmediği ve detaylandırılmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kapsamlı açıklama ve tartışmalardan ziyade konuyla ilişkili temel yaklaşımlar açıklanmıştır.

Habercinin Değişen Habitusu başlıklı dördüncü ve en uzun bölümü, araştırmanın veri analiz sürecini içermektedir. Yazar burada kamu ve özel sektörden seçtiği televizyonlarda çalışan habercilerin deneyimlerine yer vererek haber üretim sürecine ve bu sürecin işleyişine odaklanmaktadır. Sadece katılımcı deneyimine değil araştırmacı olarak katıldığı TRT'nin Ankara bürosundaki haber toplantısından izlenimlerini ve gözlemlerini de çok sınırlı da olsa paylaşmaktadır. Ancak yazar katılımcı gözlem sürecine, süresine ve bunun araştırma için faydasına dair detaylı açıklamalar yapmamaktadır. Oysa böyle bir araştırma için katılımcı gözlem deneyimleri oldukça önemli gözükmemekte ve merak uyandırmaktadır. Sonuç olarak yazar, ilk analiz olarak haber üretim sürecinde gündemin siyasiler tarafından belirlendiği karar alma sürecinde ise haber müdürü, haber daire başkanı ve başkan yardımcılarının etkin rol oynadığını ifade etmektedir.

Yazar, özel televizyon kanallarındaki haberciliğin haber kanalı ve prime time habercilik üzere iki şekilde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bu iki habercilik arasında önemli ayrımlar bulunmakta ve haber üretim süreçleri farklılaşmaktadır. Nitekim 24 saat yayın yapan haber kanallarının önceliği tamamıyla haber yapmak ve yayınlamak iken prime time habercilik yapan kanallar genelde akşam haber bülteni sunanlardan oluşmaktadır (s. 81). Nitekim prime time haber üretim sürecinde öne çıkan en önemli unsurların; hız, görsellik ve bununla birlikte beklenen reyting olduğunu vurgulamakta ve bunun habercilerin haber üretme süreçlerine de etki ettiğine değinmektedir. Haber üretme sürecinde öne çıkan faktörler arasında medya-siyaset ilişkisi ise dikkat çekmektedir. Yazar, siyasetin medya üzerindeki etkisi ve baskısının yoğunluğuna vurgu yapmakta ve medya kurumlarının karşı karşıya kaldığı bu baskının alandan bağımsız haber üretiminin zorlaştığına değinmektedir. Özellikle medyanın ticarileşmesi ile birlikte iktidar odağına bağımlı bir hale geldiğini bunun ise patronaja dayalı bir çalışma ilişkisi ile sonuçlandığını katılımcı ifadeleriyle destekleyerek ortaya çıkarmaktadır (s. 101). Özellikle medya-siyaset etkisinde rol oynayan üçüncü önemli kurum ise ekonomidir. Yazar, siyaset ve ekonominin medya üzerindeki etkisinin belirleyiciliğini görelî özerkliğin yıkılması olarak yorumlamaktadır. Bunun sonucu olarak da denetim ve baskıya maruz kalan habercinin otosansür mekanizmasına başvurduğu düşünülmektedir.

Habercinin otosansür uygulamasına neden olan tek faktörün siyaset ve ekonomiyle sınırlı olmadığını otosansürde kamusal faydanın da gözetildiğini belirten yazar, cinayet, terör gibi kamuda korkuyu yayacak haberlere otosansür uygulanarak kamu vicdanının gözetildiğini çeşitli katılımcı ifadelerine başvurarak analiz etmektedir. Ancak buna rağmen çalışmada otosansürün büyük oranda siyaset alanı tarafından uygulandığı sonucu elde edilmiştir. Ayrıca otosansür sadece haber yayın sürecinde değil haber üretiminde de muhabir ve kameramanın neyi nasıl üreteceklerini belirlemektedir. Çünkü yazarın da ortaya koyduğu gibi korku otosansüre neden olan en önemli unsurlardan biridir. Yazar bu durumu siyasi alanın ekonomik alan ve medya alanında kurduğu tahakkümle açıklamakta ve otosansürün Gezi Parkı olaylarından sonra daha çok arttığı katılımcıların ifadelerine başvurularak aktarılmaktadır. Sonuç olarak siyaset tarafından uygulanan baskı medyada sansüre neden olmakta sansürlenecek haber üretmeye çalışan gazeteci ise otosansür uygulamak zorunda kalmaktadır. Aynı zamanda yazar bu durumun yönetici, editöryal kadro ve gazeteci tarafından içselleştirilmesiyle birlikte haberci refleksinin yitirildiği bunun sonucu olarak da haber ve habercinin itibar kaybına uğradığını ortaya koymaktadır. Bu sonuca katılımcılara mesleğin son 10 yıldaki değişimine ilişkin yönelttiği sorudan hareketle varmaktadır. Ancak mesleğin kendisinin 10 yıl içerisinde yaşadığı dönüşüme dair niceliksel verilerle katılımcıların deneyimlerini karşılaştıran eleştirel bir okuma yapılmamaktadır. Yani mesleğin itibarı kaybına neden olduğu katılımcılar tarafından ifade edildiği için varılan bir sonuç gibi görünmektedir. Ancak böyle bir sonuca varırken bu araştırmanın Gezi Parkı olayları sürecinde de gerçekleşmiş olmasından kaynaklı

dönemsel faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla medya-siyaset-ekonomi ilişkisi de otosansür ve mesleki itibar da dönemsel etki nedeniyle yoğun biçimde ortaya çıkan ve araştırma nesnesinin gerçekliğini gölgeleyen bir unsura dönüşmüş olabilir. Her ne kadar yazar, bir alt başlık olarak Gezi Parkı'nın medya üzerindeki etkisine ayırsa da buradaki analizlerde çoğunlukla otosansüre örnek teşkil edecek bir durum olarak görülmektedir. Nitekim yazar, böyle bir başlığa yer vermesinin nedenini katılımcıların sıklıkla Gezi Parkı örneğini vermiş olmasıyla ilişkilendirmektedir. Buradan hareketle de Gezi Parkı'nın haber üretim ve habercinin değişen habitusuna ilişkin somutlaşmış bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu araştırmanın sınırlılığını medya çalışmalarının gündemin yoğun ve hızlı akışı nedeniyle konuların güncelliğini kaybetmesiyle ilişkilendirse de araştırmanın asıl sınırlılığının dönemsel etki olduğu söylenebilir.

Kitapta özellikle habercinin medya-siyaset-ekonomi arasındaki ilişkide nasıl bir konum kaybına uğradığı ve bunun meslek üzerindeki etkisi iyi bir biçimde ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra habercilerin çalışma şartları ve koşullarından hareketle karşı karşıya kaldıkları güvensizlik durumu özellikle özel televizyon kanallarında çalışanlar için önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bu soruna çözüm olarak sendikal örgütlemeyi önerse de bunun etki ve gücünün de tartışılması gerekmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, bir mesleğin icra edilme sürecindeki faktörleri ve icra eden aktörlerin bu süreçteki konumları üzerine iyi bir örnektir.